

Libris .RO

Respect pentru oameni și cărți

JEAN-CLAUDE LARCHET

Tradiția ortodoxă despre viața de după moarte

Traducere din limba franceză de
Marinela Bojin

editura
Σοφία

București

Cuvânt înainte	5
1. Originea și înțelesul duhovnicesc al morții	13
1. Pricina dintâi a morții: păcatul strămoșesc	13
2. Cele două fețe ale morții.....	22
3. Biruința lui Hristos asupra morții.....	29
2. Ceasul morții	39
I. Încercările din vremea morții	39
1. Natura încercării	39
2. Ajutorul cu care sunt datori semenii și Biserica	41
II. Fenomenele și experiențele care preced moartea.....	44
1. Retrospectiva întregii vieți	44
2. Apariții, vedenii și graiuri străine și mai presus de fire	45
3. Primejdia înșelării	58
4. Mărturiile aduse de experiențele limită.....	59
3. Răstimpul dintre prima și a treia zi după moarte:	
despărțirea sufletului de trup	67
1. Moartea este despărțirea sufletului de trup	67
2. După moarte, vreme de trei zile sufletul rătăcește pe pământ	69
3. Moartea e un proces în desfășurare	73
4. Implicațiile morale ale unei asemenea credințe.....	74
5. Despărțirea sufletului de trup, o mare încercare	75
6. Sprijinirea duhovnicească a omului aflat pe patul morții	76
7. Starea sufletului după moarte	77
8. Legătura sufletului cu trupul stăruie și după moarte	80
9. Statutul trupului după moarte	84

4. Răstimpul dintre a treia și a noua zi: călătoria prin văzduhul de sub cer. Vămile.....	89
1. Înălțarea sufletului la ceruri.....	89
2. Diavolii se luptă ca să pună stăpânire pe suflet	92
3. Vămile văzduhului.....	98
5. Răstimpul dintre a noua și a patruzecia zi: intrarea sufletului în cealaltă lume.....	147
6. Cea de-a patruzecia zi: judecata particulară	153
1. Judecata particulară	153
2. Cine judecă sufletul la judecata particulară	158
3. Judecata particulară se întemeiază pe alegerea liberă a omului.....	160
4. Judecata particulară, judecarea omului de către propria lui conștiință	163
7. Răstimpul dintre cea de-a patruzecia zi și Judecata din urmă: starea provizorie și nedeplină a sufletului ...	167
1. Caracterul vremelnic și nedeplin al acestui răstimp.....	179
2. O concepție greșită: adormirea sufletului	195
3. O altă concepție greșită: metempsihoza.....	197
8. Problema Purgatoriului.....	203
1. Poziția latină.....	203
2. Apărarea teoriei Purgatoriului de către latini și respingerea ei de ortodocși la sinodul de la Florența.....	212
3. Învățătura teologilor ortodocși referitor la acest subiect, după sinodul de la Florența	235
4. Un rezumat al pozițiilor catolică și ortodoxă.....	240
9. Legăturile dintre vii și morți.....	245
1. Legăturile dintre vii și morți.....	245
2. Cei morți au și ei o simțire tainică a legăturii cu cei rămași în viață	275

3. Legăturile dintre cei ce-au plecat de aici.....	283
10. Învierea morților și Judecata din urmă.....	287
I. Învierea morților.....	287
1. Când va fi învierea de obște și cum vor învia cei morți	288
2. Toți oamenii vor învia	289
3. Natura trupurilor înviate	290
4. Cum va fi viețuirea aceea de după Înviere.....	297
5. Înțelesul și rostul duhovnicesc al Învierii	299
II. Judecata din urmă, judecata obștească	302
1. Cine este Cel ce judecă.....	302
2. Toți oamenii vor fi judecați	302
3. Se va judeca întreaga viață a omului.....	303
4. Cum se va face judecata	305
5. Măsura Judecății	309
6. „Înfricoșătoarea Judecată a lui Hristos“	314
7. Judecata va fi dreaptă, adevărată și nestrămutată ..	315
8. Încheierea Judecății	316
11. Viața cea veșnică Împărăția cerurilor și iadul	319
1. Împărăția cerurilor	321
2. Iadul.....	331
3. Apocatastaza	345
12. Gătirea de moarte și de viața veșnică	351
1. Rostul cunoașterii celor ce vor fi în lumea de dincolo	351
2. Aducerea-aminte de moarte	355
3. Aducerea-aminte de lucrurile cele de pe urmă	359
4. Noutatea deplină și minunată a creștinismului	365
Bibliografie.....	371

Originea și înțelesul duhovnicesc al morții

1. Pricina dintâi a morții: păcatul strămoșesc

Moartea nu e de la Dumnezeu, spun într-un glas toți Sfinții Părinți¹. În Sfânta Scriptură stă scris limpede: „nu Dumnezeu a făcut moartea, nici că Se bucură de nimicirea celor vii. El a făcut toate lucrurile pentru ca ele să vieze, fapăturile lumii sunt mântuitoare, în ele nu-i otravă de pieire“ (Înț. Sol. 1, 13-14). Realitatea morții este de natură negativă: moartea există doar prin pierderea vieții; ea face parte dintre relele care există numai întrucât lipsește sau a fost pierdut binele. Or, lumea creată de Dumnezeu a fost toată desăvârșit bună, iar viața i-a fost dăruită omului ca un mare bine.

Era însă omul nemuritor? Mulți Părinți spun că da², considerând că moartea era deplin străină de firea lui; alții

¹ Sf. Vasile cel Mare, *Dumnezeu nu este autorul relelor*, 7; Sf. Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, 42; Sf. Grigorie Palama, *150 de capete despre cunoștința naturală, despre cunoașterea lui Dumnezeu, despre viața morală și despre făptuire*, 47, 51; *Omilii*, XXXI, PG, 151, 396B.

² A se vedea: Sf. Atanasie cel mare, *Cuvânt împotriva elinilor*, 2 și 3; Sf. Vasile cel Mare, *Dumnezeu nu este autorul relelor*, 7, PG 31, 344C; Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic*, 5, 6, 8; VIII, 4-5; *Despre facerea omului*, IV, PG 44, 136D; XVII; 188B; *Despre feciorie*, XII, 2; *Omilii la Sfintele Paști sau la Învierea lui Hristos*, I, 4; Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, II, 12; Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la statui*, XI, 2.

Res
 însă se feresc să facă această afirmație³. Întemeindu-se pe cuvintele din *Facere* (2, 7), unde stă scris: „Domnul Dumnezeu l-a zidit pe om din țărână luată din pământ“, și dorind să facă distincție între creat și necreat, unii dintre Părinți cred că la origine trupul omului, potrivit naturii sale, era o frământătură supusă schimbării, stricăcioasă și muritoare. „Omul este după fire muritor, ca unul ce a fost făcut din cele ce nu sunt“, spune Sfântul Atanasie cel Mare⁴, adăugând că firea celor dintâi oameni era „stricăcioasă“⁵. Așadar, unii Părinți preferă să spună, în chip mai nuanțat, că omul a fost creat „spre nesticare“⁶ sau că „firea omenească fusese zidită ca să nu moară“⁷ sau că ținea de natura lui să aibă „dorul continuu după veșnicia divină“⁸; ei vorbesc și de „făgăduința“ nesticăciunii și a nemuririi⁹, care n-au fost de la început un câștig sigur și perpetuu al omului, așa cum s-ar fi întâmplat dacă ele ar fi fost însușiri proprii naturii sale.

³ De pildă, Sf. Ioan Gură de Aur spune, pe de o parte, că în Rai „nu era trupul omului așa stricăcios și pieritor“ (*Omilii la statui*, XI, 2), dar, pe de altă parte, că acolo omul era „înveșmântat în trup muritor“, însă nu era supus „nevoilor trupești“ (*Omilii la Facere*, XVII, 7).

⁴ *Tratat despre întruparea Cuvântului*, I, IV.

⁵ *Ibidem*, V.

⁶ După cuvântul din Înț. Sol. 2, 23, citat de Sf. Atanasie cel mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului*, V.

⁷ Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic*, 8; *Omilii la Fericiri*, III, 5.

⁸ Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic*, 5; Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor*, 2; Sf. Grigorie Palama, *150 de capete despre cunoștința naturală, despre cunoașterea lui Dumnezeu, despre viața morală și despre făptuire*, 47.

⁹ Cf. Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului*, III, 4; Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, 10, PG 91, 1156D.

Toți Sfinții Părinți sunt însă de acord că nesticăciunea și nemurirea celui dintâi om se datorau numai și numai harului dumnezeiesc. Pentru că, după cum spune Cartea Facerii, îndată ce l-a frământat din țărână, Dumnezeu „a suflat asupra lui suflare de viață și s-a făcut omul întru suflet viu“ (Fac. 2, 7). Iar Părinții socotesc această suflare deopotrivă sufletul omului și Duhul dumnezeiesc¹⁰. Pătrunse de energiile dumnezeiești, trupul și sufletul lui Adam au căpătat însușiri mai presus de fire. Sfântul Grigorie Palama spune că harul dumnezeiesc „împlinea cu bogăția binefacerilor sale neajunsurile firii noastre“¹¹. Harul făcea trupul nesticăcios și nemuritor¹². Sfântul Atanasie cel Mare zice și el că omul trăia o „viață [...] cu adevărat nemuritoare“, având „harul Celui ce i l-a dat și puterea proprie a Cuvântului“¹³; iar în altă parte arată că: „fiind după fire stricăcioși, (oamenii) ar fi scăpat de ceea ce sunt după fire“¹⁴, „datorită Cuvântului care era cu ei“, din pricina Căruia „stricăciunea cea după fire nu s-ar fi apropiat de ei“¹⁵.

Dar pentru că omul a fost creat liber, ținea de voia lui să păstreze harul primit și astfel să stăruie în starea de nesticăciune și nemurire dăruită de el sau, dimpotrivă, res-

¹⁰ A se vedea Sf. Grigorie Palama, *Omilii*, LVII.

¹¹ *Omilii*, XXXVI, PG 151, 452A.

¹² Cf. Sf. Vasile cel Mare, *Dumnezeu nu este autorul relelor*, 7; Sf. Maxim Mărturisitorul, *Tâlcuire la Rugăciunea domnească; Răspunsuri către Talasie*, Prolog; Sf. Grigorie Palama, *150 de capete despre cunoștința naturală, despre cunoașterea lui Dumnezeu, despre viața morală și despre făptuire*, 46; *Omilii*, XXXVI, PG 151, 452A; *Omilii*, LIV.

¹³ *Cuvânt împotriva elinilor*, 2.

¹⁴ *Tratat despre întruparea Cuvântului*, V.

¹⁵ *Ibidem*.

pingându-l, să cadă din această stare¹⁶. Așadar, atunci când Sfinții Părinți spun că omul a fost creat nesticăcios și nemuritor, aceasta nu înseamnă că era cu neputință ca el să cunoască stricăciunea și moartea, ci că ar fi putut prin harul lui Dumnezeu și prin libera sa alegere să n-aibă parte de ele. Pentru ca nesticăciunea și nemurirea să-i devină pururea proprii, trebuia ca omul să păzească harul dumnezeiesc, stăruind în unirea cu Dumnezeu și ascultând de porunca ce-i fusese dată tocmai în acest scop (cf. Fac. 2, 16-17¹⁷)¹⁸. Astfel, Sfântul Grigorie Palama scrie: „Dacă omul ar fi ascultat de porunca dată lui la început, stăruind în harul ce-i fusese dat, ar fi avut parte astfel de desăvârșita unire cu Dumnezeu și ar fi devenit veșnic ca Dumnezeu, îmbrăcându-se cu nemurirea“¹⁹.

În felul acesta înțelegem de ce Părinții spun adeseori că la început, mai înainte de a păcătui, omul nu era nici muritor, nici nemuritor. Sfântul Teofil al Antiohiei scrie în acest sens: „Dar îmi vei spune: A fost făcut omul, prin fire, muritor? Nu! Atunci, nemuritor? Nici asta n-o spun! Dar poate mă vei întreba: Nu era nimic din acestea? Nici

¹⁶ Cf. Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului*, III; Sf. Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, 61; Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, II, 30.

¹⁷ Cf. Înț. Sol. 6, 18: „păzirea Legii înseamnă să ai nesticăciune“.

¹⁸ În această privință, Sfinții Părinți subliniază atât responsabilitatea omului, legată de liberul său arbitru (care presupune alipirea lui de bunăvoie de Dumnezeu), cât și bunătatea lui Dumnezeu, Care nu voiește moartea omului, ci nemurirea lui. A se vedea, Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului*, III, IV; Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, XVII, 3; Sf. Grigorie Palama, *150 de capete despre cunoștința naturală, despre cunoașterea lui Dumnezeu, despre viața morală și despre făptuire*, 47; *Omilii*, XXXI, PG 151, 388D.

¹⁹ *Omilii*, LVII. Cf. Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, II, 11.

asta n-o spun. Prin fire, omul n-a fost făcut nici muritor, nici nemuritor. Dacă l-ar fi făcut dintru început nemuritor, l-ar fi făcut Dumnezeu; și iarăși, dacă l-ar fi făcut muritor, s-ar fi crezut că Dumnezeu este pricina morții lui. Așadar, nu l-a făcut nici nemuritor, nici muritor, ci, după cum am spus mai înainte, capabil și de una și de alta. Dacă omul înclina spre nemurire, păzind porunca lui Dumnezeu, avea să primească de la Dumnezeu ca plată nemurirea și avea să ajungă dumnezeu; și iarăși, dacă se îndrepta spre faptele morții, neascultând de Dumnezeu, el însuși avea să fie pricina morții sale, că Dumnezeu l-a făcut pe om liber, cu voință liberă²⁰. La rândul său, Sfântul Atanasie cel Mare spune și el: „Știind că libertatea de alegere a oamenilor poate înclina în amândouă părțile, (Dumnezeu) a voit să le asigure de mai înainte harul dat lor prin lege. Căci, așezându-i în raiul Său, le-a dat lor lege. Aceasta pentru ca, dacă vor păstra (ce au primit) și vor rămâne buni, să aibă [...] făgăduința nestrăicării [...] . Iar dacă vor călca porunca și, întorcându-se, se vor face răi, să știe că vor avea să sufere în moarte străicăciunea cea după fire și nu vor mai viețui în rai, ci murind vor rămâne în afara lui, în moarte și străicăciune²¹. Sfântul Grigorie Palama socotește chiar că porunca i-a fost dată omului tocmai ca să se poată feri de străicăciune și moarte, păstrându-și totodată libertatea de a alege²²; el subliniază faptul că a fi muritor

²⁰ *Trei cărți către Autolic*, II, XXVII. Cf. II, 24: „Omul a fost făcut la mijloc: nici cu totul muritor, nici desăvârșit nemuritor; în el erau cu puțință amândouă“.

²¹ *Tratat despre întruparea Cuvântului*, III. Cf. Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, II, 30.

²² *Omilii*, XXXI, PG 151, 388D. Cf. *Omilii*, LIV; 150 de capete despre cunoștința naturală, despre cunoașterea lui Dumnezeu, despre viața morală și despre făptuire, 51.

Respect pentru tamenii și cărți

ori nemuritor, stricăcios ori nesticăcios ținea în fapt de alegerea omului²³, pentru că Dumnezeu l-a creat liber să-și hotărască destinul²⁴.

Originea și cauza morții trebuie așadar căutate, potrivit Sfinților Părinți, numai și numai în voia omului, în greșita folosire a libertății sale, în păcatul săvârșit în rai²⁵. Învățătura lor urmează cuvântului Sfântului Apostol Pavel, care spune: „printr-un om a intrat păcatul în lume – și, prin păcat, moartea“ (Rom. 5, 12; cf. 1 Cor. 15, 21). Astfel, Sfântul Teofil al Antiohiei scrie: „(așa s-a întâmplat) cu cel dintâi zidit: neascultarea i-a adus izgonirea din rai; [...] din pricina neascultării, omul [...] la sfârșit a fost doborât de moarte“²⁶. Tot așa spune și Sfântul Maxim Mărturisitorul: „Moartea cea după fire a adus-o în Adam povârnia voii libere“²⁷. La întrebarea: „De unde toate neputințele, bolile și celelalte rele din care ne vine moartea?“, Sfântul Grigo-

²³ *Omilii*, XXXI, PG 151, 388D; XXIX, PG 151, 396C. Cf. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, XVII, 7.

²⁴ *Omilii*, XXXI, PG 151, 388D.

²⁵ Cf. Rom. 5, 12. *Epistola către Diognet*, XII, 2; Sf. Iustin Martirul și Filosoful, *Dialogul cu iudeul Tryfon*, 124; Sf. Irineu de Lyon, *Contra ereziilor*, IV, 38, 4; Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului*, III, IV, V; Sf. Vasile cel Mare, *Dumnezeu nu este autorul relelor*, 7; Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic*, 8; *Despre facerea omului*, XX; *Despre feciorie*, XII, 2; *Dialogul despre suflet și înviere*; Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, XVII, 7; *Omilii la Romani*, X, 2; Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, PG 91, 7j, 1093A; 42, 1156D; *Răspunsuri către Talasie*, 61; Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, II, 30; III, 1; Sf. Grigorie Palama, *Către maica Xenia*, 9-10; *150 de capete despre cunoștința naturală, despre cunoașterea lui Dumnezeu, despre viața morală și despre făptuire*, 46, 50, 51; *Omilii*, XI.

²⁶ *Trei cărți către Autolic*, II, 25.

²⁷ *Răspunsuri către Talasie*, 42.

rie Palama răspunde: „Din neascultarea noastră de povața dumnezeiască, din călcarea poruncii lui Dumnezeu, din cel dintâi păcat săvârșit în rai. Bolile, slăbiciunile, multele și împovărătoarele încercări de tot felul, păcatul le-a născut. Din pricina lui ne-am îmbrăcat în veșmântul de piele al acestui trup pieritor, ros de boli și suferințe, și-am fost mutați în lumea aceasta nestatornică și trecătoare și osândiți la o viață pândită de multe rele și nenorociri. Iar boala în care păcatul a împins tot neamul omenesc e-o cale necăjicioasă și povârnită, la capătul căreia ne-așteaptă moartea”²⁸.

Plecându-și urechea la șoapta Celui-rău și dorind să fie „ca niște dumnezei“ (Fac. 3, 5), adică voind să fie dumnezei în afară de Dumnezeu, Adam și Eva s-au lipsit ei înșiși de harul dumnezeiesc, pierzând pe dată darurile sale, prin care erau, în chip minunat, mai presus de fire²⁹. „Călcarea poruncii – scrie Sfântul Atanasie cel Mare – i-a întors pe ei la starea cea după fire”³⁰, adică la țărâna din care au fost plămădiți³¹ (Fac. 2, 7), așa cum îi spune Dumnezeu lui Adam: „te vei întoarce în pământul din care ești luat; căci pământ ești și în pământ te vei întoarce“ (Fac. 3, 19).

Așadar, Părinții răsăriteni, spre deosebire de mulți Părinți latini, nu socotesc relele pe care le-au avut de îndurat Adam și Eva în urma păcatului drept o pedeapsă a lui Dumnezeu. Ele sunt mai curând urmări, așa-zicând, fi-

²⁸ *Omilii*, XXXI, PG 151, 388BC. Cf. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la statui*, XI, 2; Sf. Teofil al Antiohiei, *Trei cărți către Autolic*, II, 25.

²⁹ Cf. Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic*, 5; Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, II, 30; Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Face-re*, XVI, 4; Sf. Grigorie Palama, *150 de capete despre cunoștința naturală, despre cunoașterea lui Dumnezeu, despre viața morală și despre făptuire*, 46, 48, 66; *Omilii*, 16.

³⁰ *Tratat despre întruparea Cuvântului*, IV.

³¹ Cf. *ibidem*.

rești ale lipsirii lor de bunăvoie de comuniunea cu Dumnezeu prin care se făceau părtași ai însușirilor dumnezeiești. Despărțindu-se de Bine, au lăsat relele să pătrundă în firea omenească³²; mai bine zis, depărtându-se și lipsindu-se de Viață, și-au agonisit moartea. Sfântul Grigorie de Nyssa scrie în acest sens: „După ce a părăsit binele, omul s-a afundat în rele tot mai adânc. De acum, depărtarea de viață a adus moartea, retragerea luminii, întunericul, lipsa virtuții, răutatea, pe scurt, întreg șirul de forme ale binelui a fost înlocuit de relele contrare lor”³³. Tot el spune că: „în chip viclean, Vrăjmașul a vârat răutatea în sufletul omului, reușind pe această cale să stingă și să slăbească puterea binefacerii dumnezeiești a harului, în locul lui sălășluindu-se îndată tocmai contrariul lui. Iar contrariul vieții e moartea”³⁴. Tot așa spune și Sfântul Vasile cel Mare: „Moartea este urmarea firească a păcatului; pe măsură ce te depărtezi de Dumnezeu, Cel ce este însăși viața, te apropii de moarte, căci moartea este lipsa vieții. Îndepărtându-se de Dumnezeu, Adam a căzut pradă morții”³⁵. La rândul său, Sfântul Maxim Mărturisitorul scrie: „Nevrând primul om să se hrănească (cu Cel ce este Pâinea Care dă viață), pe drept cuvânt a căzut din viața dumnezeiască și a dobândit o alta, născătoare de moarte”³⁶.

³² Amintim că, potrivit celor mai mulți dintre Părinții răsăriteni, în primul rând răul ia ființă numai prin voia diavolului sau a omului, iar în al doilea rând el nici nu are o subzistență de sine, nefiind nimic altceva decât lipsa binelui. A se vedea mai cu seamă: Sf. Vasile cel Mare, *Dumnezeu nu este autorul relelor*, 2; Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic*, 5, 6, 7; Dionisie Areopagitul, *Despre numele divine*, V, 19-35; Sf. Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, Prolog.

³³ *Marele cuvânt catehetic*, 8.

³⁴ *Ibidem*, 6.

³⁵ *Dumnezeu nu este autorul relelor*, 7.

³⁶ *Ambigua*, 42.